

Arheološki institut

ARHEOLOGIJA U SRBIJI
projekti Arheološkog instituta u 2017. godini

Urednici

Ivan Bugarski
Vojislav Filipović
Nadežda Gavrilović Vitas

Beograd 2019

Izdavač

Arheološki institut
Beograd, Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd, Srbija
e-mail: institut@ai.ac.rs
www.ai.ac.rs
Tel. +381 11 2637191

Za izdavača

Miomir Korać

Urednici

Ivan Bugarski
Vojislav Filipović
Nadežda Gavrilović Vitas

Priprema

Arheološki institut

Elektronsko izdanje

ISBN 978-86-6439-052-1

SADRŽAJ

Redakcija, Uvod	5
Rukovodioci matičnih projekata, redakcija i saradnici Arheološkog instituta, Izveštaj o radu na matičnim projektima	14
Slaviša Perić, Olga Bajčev, Ružica Arsenijević, Đurđa Obradović, Ivana Dimitrijević, Iskopavanja i konzervacija neolitskih kuća i keramičkih posuda na nalazištu Slatina – Turska česma u Drenovcu u 2017. godini	63
Dragana Antonović, Selen Vitezović, Vidan Dimić, Prljuša, Mali Šturac, istraživanje 2017. godine	71
Vojislav Filipović, Aleksandar Bulatović, Arthur H. Bankoff, Wayne Powell, Ognjen Mladenović, Rada Gligorić, Andrea Mason, Jadar: Preliminarni rezultati kampanje 2017. godine	79
Ivan Vranić, Arheološka istraživanja lokaliteta Kale u Krševici 2017. godine	87
Bebina Milovanović, Nemanja Mrđić, Ivana Kosanović, Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2017. godini	97
Ivan Bogdanović, Ljubomir Jevtović, Arheološka istraživanja viminacijumskog amfiteatra u 2017. godini	109
Snežana Nikolić, Goran Stojić, Milica Marjanović, Arheološka istraživanja prostora zapadno od viminacijumskog amfiteatra u 2017. godini	117
Snežana Nikolić, Goran Stojić, Milica Marjanović, Ivan Bogdanović, Ljubomir Jevtović, Istraživanja na lokalitetu Čair – castrum (Viminacijum) 2017. godine	125
Sofija Petković, Igor Bjelić, Dragana Vulović, Gordana Janjić, Nikola Radinović, Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija 2017. godine	135
Stefan Pop-Lazić, Richard Miles, Vujadin Vujadinović, Milica Tomić, Projekat Glac – istraživanja 2017. godine	143

Vujadin Ivanišević, Bernard Bavant, Ivan Bugarski, Caričin grad – arheološka istraživanja u 2017. godini	151
Ivan Bugarski, Guido Heinz, Vujadin Ivanišević, Alexander Maas, Constanze Röhl, Rainer Schreg, Aleksandar Stamenković, Vladan Zdravković, Rekognosciranje šire okoline Caričinog grada u 2017. godini i snimanje rimskog rudnika u Lecu	159
Barbara Horejs, Aleksandar Bulatović, Bogdana Milić, Ognjen Mladenović, Austrijsko-srpski projekat Praistorijski pejzaži u regionu Puste reke (Leskovac) - istraživanja 2017. godine	169
Dragan Milanović, Petar Milojević, Arheološka prospekcija donjeg toka Južne Morave u 2017. godini	173
Stefan Pop-Lazić, Sarah Craft, Vujadin Vujadinović, Maja Živić, Felix Romuliana – Gamzigrad: rekognosciranja 2017. godine	181
Josip Šarić, Preliminarni rezultati analiza okresanih artefakata sa lokaliteta Masinske njive	187
Angelina Raičković Savić, Ana Mitić, Rezultati tipološke obrade keramičkog materijala sa prostora viminacijumske nekropole Više grobalja	191
Radmila Zotović, Posebne karakteristike proučavanja rimskih votivnih spomenika na teritoriji centralne Srbije	201

UVOD

Godina 2017. bila je posebno važna saradnicima Arheološkog instituta jer se u njoj, pored svih ostalih aktivnosti kojima smo bili posvećeni, obeležavalo 70 godina postojanja i rada naše kuće. Osim svečane akademije održane u zgradi SANU, to je podrazumevalo i izdavanje prigodne publikacije u kojoj su sažeta dostignuća našeg instituta (sl. 1), kao i domaćinstvo XL Skupštini i godišnjem skupu Srpskog arheološkog društva.

Taj trud nas je osnažio u uverenju da je značajno da sabiramo i prezentujemo rezultate koje ostvarimo u toku svake godine. Stoga je ova, sedma po redu sveska zbornika *Arheologija u Srbiji*, koja se uz poslovično zakašnjenje odnosi upravo na 2017. godinu, uz uobičajene izveštaje sa iskopavanja i rekognosciranja i prikaz stručnog i naučnog rada na određenim problemima opremljena i opširnim uvodnim izveštajima o radu na četiri matična projekta Arheološkog instituta. Uz ostalo, ti izveštaji, sačinjeni po ugledu na godišnjake velikih evropskih instituta, sadrže i kompletnu bibliografiju učesnika na projektima i ažurne podatke o kongresima, konferencijama i radionicama na kojima su izlagali.



Slika 1 – *Mnemosynon firmitatis: sedamdeset godina Arheološkog instituta (1947-2017)*

* * *

Saradnici Arheološkog instituta su i u 2017. godini bili uključeni u sistematska i zaštitna arheološka istraživanja, uz pojačan angažman na rekognosciranjima. Našu najvažniju obavezu predstavlja naučni rad, koji se vodio u okviru glavnih projekata instituta i kroz projekte međunarodne saradnje. Učestvovali smo na brojnim skupovima u zemlji i inostranstvu, pri čemu treba napomenuti da su u organizaciji Arheološkog instituta održane dve međunarodne konferencije, uz predstavljanje naših istraživanja na izdvojenom delu godišnjeg skupa Srpskog arheološkog društva. Nisu izostale ni aktivnosti na obradi arheoloških nalaza sa sopstvenih istraživanja i iz muzejskih zbirki širom naše zemlje, a održane su, uz hronične finansijske poteškoće, izdavačka delatnost i bibliotečka razmena.

Naučni projekti

Saradnici Arheološkog instituta angažovani su na sedam naučnih projekata koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, koji su različito kategorisani – četiri projekta su svrstana u osnovna istraživanja (OI), a tri u integralna i interdisciplinarna istraživanja (III). Istakli bismo da se u radu na svim tim projektima, bez obzira na kategoriju, primenjuje multidisciplinarni pristup, uz primenu savremenih metoda prospekcije, arheometrije i dokumentacije.

Arheološki institut je nosilac četiri projekta:

1. *Arheologija Srbije: Kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije* (OI 177020), rukovodilac dr Slaviša Perić;
2. *Romanizacija, urbanizacija i transformacija urbanih centara civilnog, vojnog i rezidencijalnog karaktera u rimskim provincijama na tlu Srbije* (OI 177007), rukovodilac dr Ivana Popović;
3. *Procesi urbanizacije i razvoja srednjovekovnog društva* (OI 177021), rukovodilac dr Vujađin Ivanišević;
4. *IRS – Viminacijum, rimski grad i legijski vojni logor – istraživanje materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GIS-a, digitalizacije i 3D vizualizacije* (III 47018), rukovodilac dr Miomir Korać.

Saradnici instituta uključeni su u još tri naučna projekta, koja se realizuju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu i u Istorijskom institutu u Beogradu:

1. *Bioarheologija drevne Evrope: ljudi, biljke i životinje u praistoriji Srbije* (III 47001), rukovodilac prof. dr Sofija Stefanović;
2. *Kulturne promene i populaciona kretanja u ranoj praistoriji centralnog Balkana* (OI 177023), rukovodilac prof. dr Dušan Mihailović;
3. *Etnogeneza Srba u srednjem veku (rani srednji vek) – Usporedna analiza istorijsko-kulturnog nasleđa, genetskog materijala i predmeta materijalne kulture sa aspekta analitičke hemije* (III 47025), rukovodilac dr Irena Cvijanović.

Međunarodni projekti i saradnja

Arheološki institut, kao vodeća kuća sprske arheologije, ima razgranatu međunarodnu saradnju. Njen važan deo čini učešće u brojnim međunarodnim projektima, što s jedne strane omogućava unapređenje samih istraživanja uz uvođenje novih metoda, a sa druge svedoči o svesti da je nauka nužno internacionalna i da inostranoj publici treba pružiti mogućnost da se kroz neposrednu saradnju upozna sa dometima naših istraživanja, na paritetnoj osnovi i na obostranu korist.

Napomenuli bismo i da je u okviru nominacije “Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes” na UNESCO-vu listu svetske baštine, u čijoj drugoj fazi učestvuje i Republika Srbija, održan sastanak u Budimpešti radi dogovora oko strategije za nominaciju celokupnog

Rimskog limesa. Sastanku su prisustvovali predstavnici svih evropskih zemalja čiji su delovi u postupku nominacije ili se već nalaze na listi svetske kulturne baštine. Učesnici su ujedno i članovi Bratislava grupe, odnosno savetodavnog tela koje se bavi arheološkim i drugim naučnim aspektima rimskih granica (Velika Britanija, Holandija, Nemačka, Austrija, Slovačka, Mađarska, Srbija, Bugarska i Rumunija).

Priloženi popis predstavlja tek deo aktivnosti na međunarodnoj sceni. Arheološki institut je tokom 2017. godine bio partner u sledećim međunarodnim projektima:

1. *Arheološka istraživanja naseobinskih sistema, sahranjivanja i rudnih resursa u bronzanom dobu severozapadne Srbije*, Arheološki institut, Brooklyn College, The City University of New York, Muzej Jadra Loznica, Zavod za zaštitu spomenika kulture Valjevo;
2. *Srpsko-francusko-nemačka arheološka istraživanja u oblasti Caričinog grada*, Arheološki institut, Centre national de la recherche scientifique (CNRS), Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz (RGZM);
3. *ArchaeoLandscapes International*, mreža institucija potekla iz projekta Evropske unije *ArchaeoLandscapes Europe*, Culture Programme 2007–2013;
4. *ARCHEST*, projekat Evropske unije – Culture Programme 2014–2020, Viminacijum, Akvileja, Emona, Sirmijum;
5. *Die byzantinisch-awarischen Beziehungen auf Grundlage der archäologischen Hinterlassenschaft* (2013–2017), Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz (RGZM), Archäologischen Institut der Eötvös Loránd-Universität, Budapest (ELTE BTK RI), Archäologischen Institut der Ungarischen Akademie der Wissenschaften (MTA BTK RI), Ungarischen Nationalmuseum, Budapest (MNM), Archäologischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, Nitra (SAN AI), Arheološki institut.
6. *Glass from Byzantium to Bagdad – trade and technology from the Byzantine Empire to the Abbasid Caliphate*, University College London (UCL) – Qatar;
7. *Implementacija hrišćanstva u kasnoantičkoj dijecezi Mezija/Dakija*, projekat sa Univerzitetom u Lili u okviru bilateralne saradnje sa Francuskom *Program partnerstva Hubert Curien „PHC Pavle Savić“* Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije;
8. *Arkwork*, cost-action CA 15201;
9. *Spomenici VII legije u Dalmaciji i Meziji*, projekat bilateralne saradnje sa Sveučilištem u Zagrebu;
10. *Coin Hoards of the Roman Empire Project*, University of Oxford;
11. *Praistorijski pejzaži regiona Pusta reka / Prehistoric landscapes of the Pusta Reka region (Leskovac)*, Institut für Orientalische und Europäische Archäologie – OREA, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Arheološki institut;
12. *Rewriting Early Bronze Age Chronology in the south-western Balkans: Evidence from Large-Scale Radiocarbon Dating*, Institut für Ur- und Frühgeschichte und Vorderasiatische Archäologie, Ruprecht-Karls Universität Heidelberg, Department Institute of Archaeology, University College London, Arheološki institut.

13. *Drevna DNK u Srbiji / Ancient DNA in Serbia*, Archaeological Research Laboratory, Department of Archaeology and Classical studies of Stockholm University, Arheološki institut, u sklopu globalnog *The Atlas of a 1000 Ancient Genomes Project*.

14. *Glac Project*, Arheološki institut, The University of Sydney

Saradnja sa institucijama iz oblasti nauke, prosvete i kulture

Arheološki institut je i u 2017. godini sarađivao sa brojnim institucijama iz inostranstva, koje su delom nabrojane u prethodnom tekstu i što će biti opširnije opisano u izveštajima koji slede. Kad je reč o domaćim institucijama, saradnja se ne ograničava samo na zajedničke programe arheoloških iskopavanja i obradu materijala, već i na druga istraživanja, pre svega u oblasti arheometrije (petrološke, hemijske, fizičko-hemijske analize itd). Tokom 2017. godine, sarađivali smo sa nizom kuća, među kojima su: Filozofski fakultet u Beogradu – Odeljenje za arheologiju, Fakultet za fizičku hemiju u Beogradu, Rudarsko-geološki fakultet u Beogradu – Laboratorija za SEM-EDS i Departman za mineralogiju, kristalografiju, petrologiju i geochemiju, Tehnološko-metalurški fakultet u Beogradu, Institut za nuklearne nauke „Vinča“, Geografski institut, Institut za ispitivanje materijala IMS, Vizantološki institut SANU, Balkanološki institut SANU, Istorijski institut, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u Beogradu, Zavod za zaštitu spomenika kulture u Nišu, Zavod za zaštitu spomenika kulture u Pančevu, Zavod za zaštitu spomenika kulture u Valjevu, Zavod za zaštitu spomenika kulture u Sremskoj Mitrovici, Narodni muzej u Beogradu, Muzej grada Beograda, Muzej Srema u Sremskoj Mitrovici, Narodni muzej u Požarevcu, Muzej Ras u Novom Pazaru, Narodni muzej u Zaječaru, Zavičajni muzej u Knjaževcu, Zavičajni muzej u Paraćinu, Muzej Jadra u Loznicu, Muzej rudničko-takovskog kraja u Gornjem Milanovcu, Muzej Krajine u Negotinu, Narodni muzej u Nišu, Narodni muzej u Kruševcu, Narodni muzej u Leskovcu, Narodni muzej u Vranju, Zavičajni muzej u Aleksincu i Istraživačka stanica Petnica.

Organizacija naučnih skupova

Pored predstavljanja na XL godišnjem skupu Srpskog arheološkog društva, tokom 2017. godine Arheološki institut je učestvovao i u organizaciji i domaćinstvu dva međunarodna naučna skupa, o kojima će nešto više reči biti u uvodnim tekstovima o radu na matičnim projektima:

1. *Circulation of the Antique Coins in Southeastern Europe*, održan u Viminacijumu od 14. do 18. septembra 2017. godine u organizaciji Arheološkog instituta;
2. *2nd Perspective of Balkan Archaeology (PeBA), Spheres of Interaction – Contacts and Relationships between the Balkans and Adjacent Regions in the Late Bronze Age/Iron Age (13th/12th – 6th/5th BCE)*, održan u Beogradu od 15. do 17. septembra 2017, u organizaciji Ludwig Maximilian Universität, München (Distant Worlds: Munich Graduate School for Ancient Studies), Südosteuropa-Gesellschaft i Arheološkog instituta.

Učešće na skupovima, predavanja, studijska putovanja

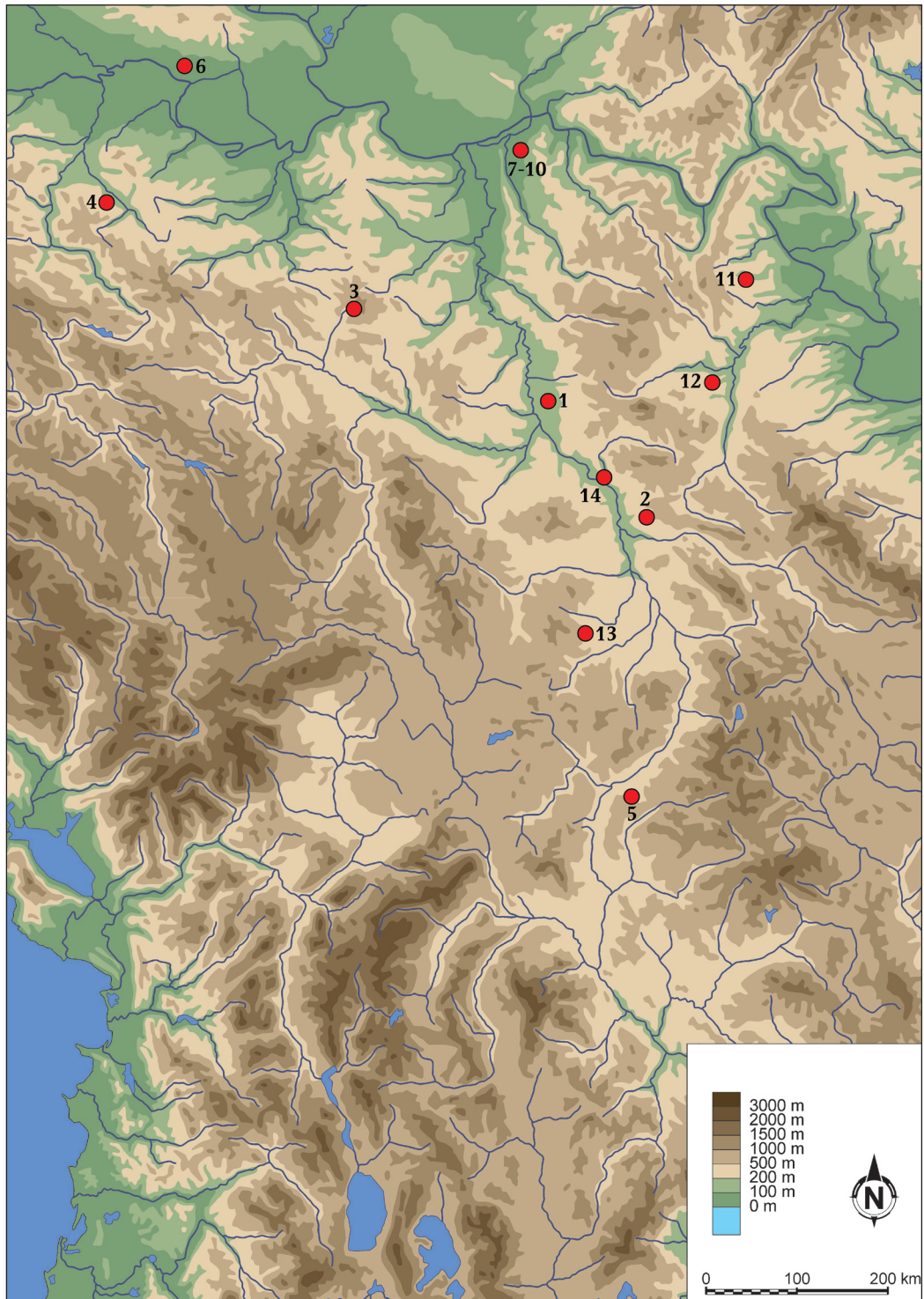
Kao i prethodnih godina, i tokom 2017. godine saradnici Arheološkog instituta su učestvovali na većem broju naučnih, stručnih i projektnih skupova, držali predavanja i obavili brojna

studijska putovanja u zemlji i inostranstvu (Austrija, Belgija, Bolivija, Bugarska, Crna Gora, Češka, Francuska, Grčka, Hrvatska, Italija, Kipar, Mađarska, Nemačka, Poljska, Rumunija, Rusija, Slovenija, Španija, Ujedinjeno Kraljevstvo). Taj trud će u ovoj svesci takođe biti predstavljen detaljnije nego što je to činjeno u prethodnim godišnjacima.

Iskopavanja i rekognosciranja (sl. 2)

U 2017. godini obavljeno je nešto manje arheoloških istraživanja nego što je to bio slučaj prethodnih godina. Najčešće su nastavljeni višegodišnji programi sistematskih istraživanja, uz stalne programe zaštitnih iskopavanja, pre svega onih u Viminacijumu i u okolini:

1. Slatina – Turska česma, Drenovac (Paraćin), sistematska istraživanja u okviru projekta *Stalna arheološka radionica – srednje Pomoravlje u neolitizaciji jugoistočne Evrope*, u saradnji sa Zavičajnim muzejom u Paraćinu, rukovodilac Slaviša Perić. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije;
2. Velika humska čuka, Hum (Niš), sistematska istraživanja u okviru projekta *Arheološka istraživanja na lokalitetu Velika humska čuka u Humu kod Niša*, u saradnji sa Narodnim muzejom u Nišu, rukovodilac Aleksandar Bulatović. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, Grada Niša i Gradske opštine Crveni Krst;
3. Prljuša, Mali Šturac, Rudnik (Gornji Milanovac), sistematska istraživanja u okviru projekta *Prospekcija Malog Šturca – istraživanje praistorijskog rudarstva: iskopavanje Objekta 1 i istraživanje njegove veze sa okolnim oknima*, u saradnji sa Muzejom rudničko-takovskog kraja u Gornjem Milanovcu, rukovodilac Dragana Antonović. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, Opštine Gornji Milanovac i Rudnika i flotacije „Rudnik“ d.o.o. iz Rudnika;
4. Gradac, Cikote (Loznica), sondažno iskopavanje u okviru projekta *Archaeological Investigation of the Settlement Systems, Burials, and Mining Resources in the Bronze Age of Northwestern Serbia*, u saradnji sa Brooklyn College, New York, rukovodioci Arthur H. Bankoff i Aleksandar Bulatović. Istraživanje je vršeno sredstvima američkog partnera;
5. Kale – Krševica (Bujanovac), sistematska istraživanja u okviru projekta *Arheološki lokalitet Kale u Krševici*, u saradnji sa Narodnim muzejom u Beogradu i Narodnim muzejom u Vranju, rukovodilac Ivan Vranić. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije;
6. Sirmium – Glacov salaš (Sremska Mitrovica), sistematska istraživanja u okviru *Glac Project*, u saradnji sa The University of Sydney i uz učešće Muzeja Srema i Zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Sremske Mitrovice, rukovodioci Stefan Pop-Lazić i Richard Miles. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i australijskog partnera;
7. Viminacium – Amfiteatar, Kostolac (Požarevac), sistematska istraživanja Arheološkog instituta i Centra za nove tehnologije, rukovodilac Snežana Golubović. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije;



Slika 2 – Terenska istraživanja Arheološkog instituta u 2017. godini

8. Viminacium – Rit, Kostolac (Požarevac), zaštitno iskopavanje Arheološkog instituta i Centra za nove tehnologije, rukovodilac Miomir Korać. Istraživanja su vršena sredstvima TE-KO Kostolac;
9. Viminacium – Čair – Castrum (Požarevac), zaštitno iskopavanje Arheološkog instituta, rukovodilac Miomir Korać. Istraživanja su vršena sredstvima TE-KO Kostolac;
10. Viminacium – *Konzervacija i prezentacija zidnih slika sa arheoloških lokaliteta: Amfiteatar, Objekat sa apsidom i Skladište mazuta – Viminacijum (Požarevac)*, konzervatoriko-restauratorski radovi u saradnji sa Departmanom za mineralogiju, kristalografiju, petrologiju i geohemiju Rudarsko-geološkog fakulteta u Beogradu i Institutom za nuklearne nauke „Vinča“, rukovodilac Dragana Rogić. Radovi su vršeni sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije;
11. Vrelo – Šarkamen (Negotin), sistematska istraživanja u okviru projekta *Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija*, u saradnji sa Muzejom Krajine u Negotinu i Zavodom za zaštitu spomenika kulture u Nišu, rukovodilac Sofija Petković. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i Opštine Negotin;
12. Romuliana – rekognosciranje 2017. godine (Zaječar), sistematsko rekognosciranje u saradnji sa Florida State University i Narodnim muzejem u Zaječaru, rukovodilac Stefan Pop-Lazić. Istraživanje je vršeno sredstvima inostranog partnera;
13. Caričin grad – Štulac (Lebane); sistematska istraživanja u okviru projekta *Srpsko-francusko-nemačka arheološka istraživanja u oblasti Caričinog grada*, u saradnji sa Centre national de la recherche scientifique (CNRS, Francuska), Römisch-Germanisches Zentralmuseum Mainz (RGZM, Nemačka) i Narodnim muzejom u Leskovcu, rukovodioci Vujadin Ivanišević, Bernard Bavant i Rainer Schreg. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, francuskog i nemačkog partnera.
14. *Arheološka prospekcija donjeg toka Južne Morave*, sistematska rekognosciranja u saradnji sa Narodnim muzejom Niš i Zavičajnim muzejom Aleksinac, rukovodilac Dragan Milanović. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, Narodnog muzeja Niš, Zavičajnog muzeja Aleksinac i Organizacije za turizam, kulturu i sport u Sokobanji.

Izložbe

Journey to the past – Itinerarium Romanum Serbiae – Viminacium: Arheološki institut je pod pokroviteljstvom Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije u 2017. godini realizovao izložbu u Santa Kruzu (Bolivija) i Pragu.

Provincial and Imperial Mint in Viminacium, autora Mirjane Vojvode i Bojane Borić Brešković, prilikom međunarodnog numizmatičkog simpozijuma *Circulation of the Antique Coins in Southeastern Europe* u Viminacijumu, od 15. do 17. septembra 2017. godine.

Izdavačka delatnost

U 2017. godini beležimo nešto više izdanja u odnosu na nekoliko prethodnih godina. Održana je dinamika izlaženja našeg glasila Starinara, odštampan je novi broj časopisa Arheologija i prirodne nauke, kao i tri monografije i reprezentativni Zbornik Arheološkog insituta, jedna knjiga iz edicije Arheološka građa Srbije, kao i zbornici iz ove serije za 2014. i 2015. godinu. Spisku dodajemo i izdanje iz 2016. godine koje greškom nismo naveli u prethodnom godišnjaku:

Periodika

* Старинар (нова серија) LXVII (2017) (уредник Миомир Кораћ) – 278 стр., илустр.; 30 cm, YU ISSN 0350-0241

* Arheologija i prirodne nauke = Archaeology and science 12 (2017) (glavni i odgovorni urednik Miomir Korać) 218 str.: ilustr.; 28 cm, ISSN 1452-7448

Seriја Posebna izdanja (Monographs)

* Close to the bone : current studies in bone technologies / editor Selena Vitezović. - Belgrade : Institute of Archaeology, 2016 (Beograd : Glasnik). - 396 str. : ilustr. ; 30 cm. ISBN 978-86- 6439-006-4

* Ивана Поповић, Порфир – моћ царева и достојанство богова: скулптуре из римских градова и палата у Србији, Београд: Археолошки институт, 2017, (Београд : Службени гласник). - 167 стр. : илустр. ; 23 cm. ISBN 978-86-6439-009-5

* Бојана Племић, Дијана, римска и аутохтона богиња. Дијанин култ у провинцијама Централног и Западног Балкана, Београд: Археолошки институт, 2017, (Ниш : Галаксија). - 194 стр. : илустр. ; 30 cm. ISBN 978-86-6439-012-5

* Vebina Milovanović, Rudarsko-metalurški kompleksi i predmeti od olova u rimskim provincijama na tlu Srbije, Београд: Археолошки институт, 2017, (Beograd : Digital Art). - 373 str. : ilustr. ; 28 cm. ISBN 978-86-6439-627-9

* Mnemosynon Firmitatis: седамдесет година Археолошког института (1947-2017), (ур.) Весна Бикић, Јосип Шарић, Београд: Археолошки институт, 2017, (Београд : Digital Art). - 290 стр. : илустр. ; 28 cm. ISBN 978-86-6439-013-2

Ostala izdanja

* Александар Булатовић, Војислав Филиповић и Рада Глигорић 2017. Лозница - културна стратиграфија праисторијских локалитета у Јадру, Рађевини и Азбуковици. Археолошка грађа Србије X. Београд - Лозница: Археолошки институт - Музеј Јадра, 2017, (Лозница :Новитет). - 309 стр. : илустр. ; 30 cm. – (Археолошка грађа Србије / Археолошки институт; бр. 10), ISBN 978-86-6439-011-8

* Arheologija u Srbiji [Elektronski izvor] : projekti Arheološkog instituta u 2014. godini (urednici Ivan Bugarski, Nadežda Gavrilović Vitas, Vojislav Filipović). - Elektronsko izd.

- Beograd : Arheološki institut, 2017 (Beograd : Arheološki institut). ISBN 978-86-6439-010-1

* Arheologija u Srbiji [Elektronski izvor] : projekti Arheološkog instituta u 2015. godini (urednici Ivan Bugarski, Nadežda Gavrilović Vitas, Vojislav Filipović). - Elektronsko izd.

- Beograd : Arheološki institut, 2017 (Beograd : Arheološki institut). ISBN 978-86-6439-014-9

Bibliotečka razmena

Biblioteka Arheološkog instituta je u 2017. godini, kao i ranijih godina, putem razmene i poklona, dobila ukupno 419 novih publikacija, od čega 179 monografija i 240 svezaka periodike. Primetan je pad u prilivu monografija, koji je početkom decenije iznosio oko 300 publikacija godišnje, dok je časopisa stiglo više nego prethodnih godina. I ovom prilikom ćemo naglasiti da je uobičajena razmena publikacija poštom vrlo skupa, što je glavni razlog skromnijeg godišnjeg uvećavanja našeg bibliotečkog fonda.

Redakcija

Dragan Milanović, Arheološki institut Beograd
 Petar Milojević, Sokobanja

ARHEOLOŠKA PROSPEKCIJA DONJEG TOKA JUŽNE MORAVE U 2017. GODINI¹

Donji tok Južne Morave sa svojim razgranatim slivom oduvek je istican kao važno balkansko saobraćajno čvorište sa izuzetnim ekonomskim potencijalima. Široka aluvijalna ravnica i rečne terase pružale su idealne uslove za zemljoradnju, a potplaninsko i planinsko zaleđe za stočarstvo i druge aktivnosti. Stoga su Niška, Aleksinačka i Sokobanjska kotlina bile veoma privlačne za naseljavanje tokom praistorijskih i istorijskih perioda. Međutim, broj arheološki istraživanih lokaliteta u donjem toku Južne Morave je skroman, do sada nije izrađena sveobuhvatna arheološka karta, dok je u objavljenim radovima gotovo u potpunosti bio zanemaren kontekst prirodne sredine naselja iz prošlosti.²

Projekat *Arheološka prospekcija donjeg toka Južne Morave* predstavlja nastavak aktivnosti preduzimanih u okviru projekta *Arheološka prospekcija aleskinačke opštine*, koji je trajao od 2014 do 2016. godine (Милановић, Милојевић 2016). Prva kampanja aktuelnog projekta realizovana je od oktobra do decembra 2017. godine na području opština Sokobanja, Aleksinac i Niš.³ Osnovni cilj je izrada pouzdane arheološke karte i sagledavanje sistema naseljavanja ove oblasti u dijahronoj perspektivi, što podrazumeva precizno registrovanje i kartiranje od ranije poznatih i novih lokaliteta u okviru GIS platforme, hronološko opredeljivanje lokaliteta po epohama (od neolita do srednjeg veka) na osnovu prikupljenog ili od ranije poznatog arheološkog materijala, prepoznavanje lokalnih odlika materijalne kulture i povezivanje sa hronološki bliskim nalazištima u okolnim regijama, te utvrđivanje trendova u obrascima naseljavanja kroz različite vremenske i prostorne dimenzije. Važan segment istraživanja sistema naseljavanja čini ispitivanje geografskog konteksta naselja, zbog čega se prikuplja široka paleta podataka koji se, pre svega, odnose na reljefne pogodnosti i dostupnost okolnih resursa. S tim u vezi, posebna pažnja je usmerena na ispitivanje geomorfoloških i pedoloških odlika naselja.⁴ Takođe, projekat je osmišljen tako da podstiče buduće arheološke delatnosti u toku Južne Morave i da kroz popularizaciju i prezentaciju rezultata putem odgovarajućih muzejskih izložbi i dečjih radionica utiče na podizanje svesti o značaju očuvanja kulturne baštine.

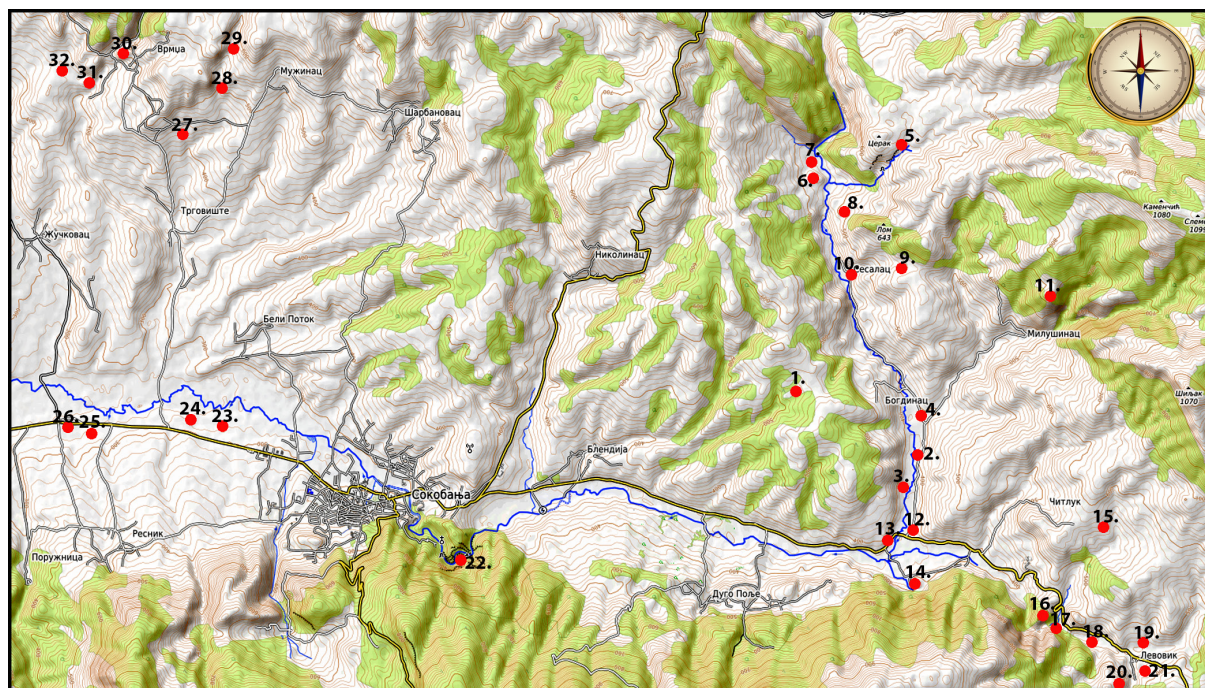
¹ Tekst predstavlja rezultat projekta Arheologija Srbije: *Kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije* (OI 177020) Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² Za suprotan pristup vidi: Милановић, Милојевић 2013; Милојевић, Милановић 2016; Милојевић *et al.* 2016.

³ Pored Arheološkog instituta, koji je nosilac ovog interdisciplinarnog projekta, realizaciju su omogućili i Organizacija za turizam, kulturu i sport Sokobanja, Zavičajni muzej Aleksinac i Narodni muzej Niš, a finansiranje je, osim pomenutih institucija, obezbedilo i Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije. Rukovodilac projekta je Dragan Milanović, a članovi ekipe bili su Petar Milojević, Tatjana Trajković Filipović (Narodni muzej Niš), Vojislav Filipović (Arheološki institut), Gordana Topić, Branislav Vasov, Nina Drakulović, Magdalena Selaković, Jelena Milojević, Patrik Mertl i Jugoslav Pendić.

⁴ Važan deo istraživačkog tima predstavljaju afirmisani stručnjaci iz Geografskog instituta „Jovan Cvijić“ SANU, Jelena Čalić, i Instituta za biološka istraživanja „Siniša Stanković“, Veljko Perović.

Prvu fazu arheološke prospekcije podrazumevao je obilazak terena radi uočavanja ostataka staništa i drugih struktura i prikupljanje dijagnostički značajnog površinskog arheološkog materijala, kao što su fragmenti keramičkih posuda, kamenih, kremenih, koštanih alatki i drugih artefakata. Jedan od osnovnih preduslova za uspešnu realizaciju prospekcije je vidljivost arheološkog materijala na tlu. Ona zavisi od vremenskih prilika tokom godine i uglavnom je povezana sa vrstom i gustom vegetacije i useva. Stoga je kampanja realizovana krajem jeseni, kada su vegetacija i usevi najslabije izraženi. Prospekcija je najčešće vršena uz učešće četiri člana tima, podeljena u dve grupe. Lokacije su pregledane hodanjem u uporednim smerovima na međusobnoj udaljenosti članova tima između 10 i 20 m. Pravci njihovog kretanja i arheološki ostaci beleženi su ručnim GPS uređajima. Konstatovana nalazišta su dokumentovana opisno i fotografijama, a u pojedinim slučajevima i tehničkim skicama. U slučajevima kada je evidentirana gušća koncentracija površinskih nalaza, pregled je vršen s razmacima trajektorija od 3 do 5 m. Pored beleženja

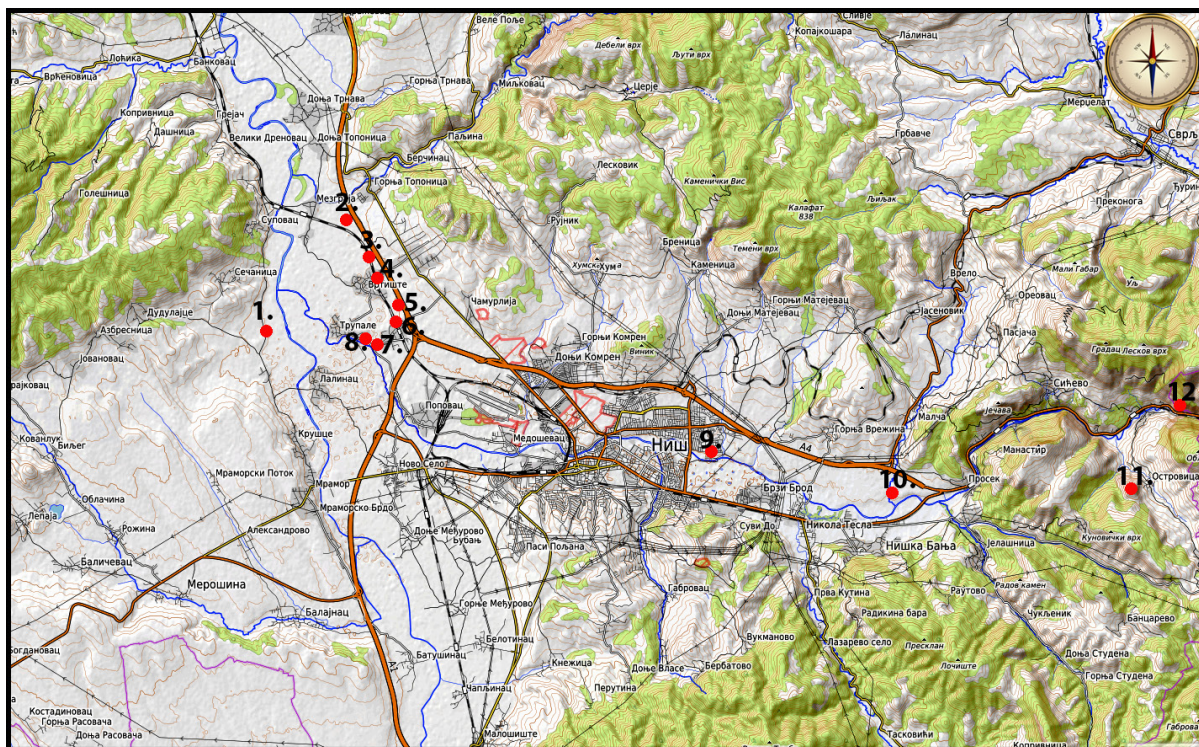


Slika 1 – Lokaliteti u Sokobanjskoj kotlini: 1. Bogdinac – Bačište; 2. Bogdinac – Golema livada; 3. Bogdinac – Grebenarevo; 4. Bogdinac – Turska vodenica; 5. Sesalac – Ciganski burdelj; 6. Sesalac – Dojin del; 7. Sesalac – Ravna ševarika; 8. Sesalac – Zapis Sv. Arhandjela; 9. Sesalac – Selište / Raskrsje; 10. Sesalac – Crkvište; 11. Milušinac – Gradska stena; 12. Čitluk – Stari Čitluk; 13. Čitluk – Kod Rajkovo; 14. Čitluk – Vreška čuka; 15. Čitluk – Okućnica Milovanovića; 16. Čitluk – Čitlučko gradište; 17. Levovik – Cr. Sv. Bogorodice; 18. Levovik – Momin kamen; 19. Levovik – Dubrava; 20. Levovik – Selište; 21. Levovik – Levovička gradina; 22. Sokobanja – Sokograd; 23-24. Sokobanja – Debeli lug 1 i 2; 25-26. Sokobanja – Trebič 1 i 2; 27. Vrmdža – Selište; 28. Vrmdža – Međukamenje; 29. Vrmdža – Keštica; 30. Vrmdža – Vrmački grad (Latinski grad); 31. Vrmdža – Devojački kamen; 32. Vrmdža – Dea (Selsko groblje)

podataka o distribuciji površinskog materijala, posebno je obraćana pažnja na dokumentovanje ostataka stambenih i drugih struktura (ostaci staništa, fortifikacija, tragovi gorenja i dr.), a gde je bilo moguće vršeni su i pokušaji određivanja veličine nalazišta. Anketiranje meštana u svim jedinicama lokalnih samouprava o arheološkim nalazima i nalazištima, kao i o ekonomskim potencijalima lokalne sredine, pokazalo se kao veoma značajno.

Druga faza arheološke prospekcije obuhvatala je pranje, sušenje i obradu prikupljenih nalaza. Obrada se zasnivala na razvrstavanju artefakata prema materijalu od kojeg su načinjeni (keramika, kost, kamen, kremen, metal i dr.), izdvajanju inventara – artefakata koji svojim specifičnim svojstvima ukazuju na period u kojem su nastali ili na određene aktivnosti – od studijskog materijala, te opis, fotografisanje, tehničko ilustrovanje i kulturno-hronološko opredeljenje takvih nalaza.

Treću fazu u istraživanju predstavljalo je mapiranje lokaliteta na različitim geografskim podlogama (sl. 1, 2) i preliminarno razmatranje dostupnosti resursa, npr. obližnjih ležišta metalnih i nemetalnih minerala, geomorfoloških odlika terena i pedološkog pokrivača oko naselja, veličine naselja, komunikacija između susednih naselja i njihovog ekonomskog i društvenog



Slika 2 – Niška kotlina: 1. Sečanica – Drum; 2. G. Toponica – Bliznak; 3. Vrtište – Čivlak;
4. Vrtište – Velika česma; 5. Vrtište – t1; 6. Trupale – Šopur; 7. Trupale – Ajansko;
8. Trupale – Selište / Umište; 9. Donja Vrežina – Čardak; 10. Malča – Kovanluk;
11. Ostrovica – Gradac; 12. Ostrovica – Gornja pećina

KARTON ARHEOLOŠKOG NALAZIŠTA

1.0 NAZIVI I REFERENCE

1.1 Kat. Opšt Malča	1.2 Lokalitet Kovanluk	1.3 Opština Niš	1.4 Geopolitička celina Južno pomoravlje	1.5 Država Srbija
-------------------------------	----------------------------------	---------------------------	---	-----------------------------

2.0 KARTOGRAFSKI PODACI

2.1 Oznaka karte TK Bela Palanka 1:25000 583 1 3	2.2 Sistem UTM	2.3 Topologija 1	2.4 Redni broj tačaka	2.5 Oznaka	2.6 Koordinate N 43 18.278 E 22 01.309 220 m
--	--------------------------	----------------------------	--------------------------	------------	--

3.0 KATASTARSKI PODACI

3.1 Katastarska parcela /	3.2 Vlasnik /	3.3 Adresa /
------------------------------	------------------	-----------------

4.0 PODACI O NALAZIŠTU

4.1 Vrsta lokaliteta Naselje na otvorenom	4.2 Stanje lokaliteta/nalaza Ugroženo kultivacijom zemljišta	4.3 Vrsta nalaza /	4.4 Vrsta istraživanja Rekognosciranje
---	---	-----------------------	--

5.0 DATOVANJE

5.1 Epoha Praistorija	5.2 Doba Neolit	5.3 Datovanje 6000-5500 p.n.e.	5.4 Kultura Starčevo
---------------------------------	---------------------------	--	--------------------------------

6.0 INSTITUCIJA

6.1 Institucija Arheološki Institut i Narodni muzej Niš	6.2 Ime istraživača Dragan Milanović	6.3 Godina istraživanja 2017
---	--	--

7.0 SMEŠTAJ

7.1 Smeštaj materijala Narodni muzej Niš	7.2 Smeštaj dokumentacije Narodni muzej Niš, Arheološki Institut
--	--

8.0 OPIS LOKALITETA/NALAZIŠTA

8.1 Opis
Lokalitet se nalazi na rečnoj terasi na ušću Malčanske reke u Nišavu u kontaktnoj zoni aluvijalne ravnice i prve rečne terase. Centralni deo lokaliteta danas je prekriven barskom vegetacijom, te u tom delu nalazišta površinski materijal nije uočen. Prikupljeni površinski nalazi potiču iz neolita, odnosno pripadaju starčevačkoj kulturi.

9.0 TEHNIČKI PODACI

9.1 Dnevnik Dnevnik 2017	9.2 Skica	9.3 Crnobeli film	9.4 Slajd	9.5 Digitalna dokumentacija FOLDER: Foto-dnevnik/Malča
------------------------------------	-----------	-------------------	-----------	--

10.0 LITERATURA

10.1 Literatura

11.0 OBRADA PODATAKA

11.1 Podatke obradio Petar Milojević	11.2 Kontrolisao Dragan Milanović
--	---

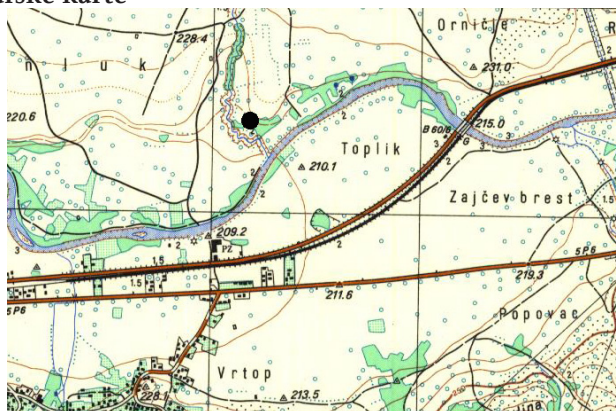
12.0 STATUS NALAZIŠTA

12.1 Tip zaštite /	12.2 Datum proglašenja /	12.3 Referentni broj /	12.4 Poreklo podataka /
-----------------------	-----------------------------	---------------------------	----------------------------

13.0 GRAFIČKI PRILOZI

13.1 Pokretni i nepokretni arheološki nalazi (skice i crteži)
--

13.2 Isečak topografske karte



13.3 Fotografije nalazišta i pokretnog arheološkog materijala



13.4 Ostale nedestruktivne metode prospekcije (georadar, elektrozistivitet, geomagnetna istraživanja i dr.)

Slika 3 – Arheološki karton nalazišta Kovanluk kod Malče u blizini Niša

značaja. Izrađivani su pojedinačni kartoni za sva nalazišta prema obrascu koji propisuje Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije (sl. 3).

Prvi deo projekta realizovan je u Aleksinačkoj kotlini, gde je izvršeno geofizičko snimanje kasnoneolitskog lokaliteta Srednje polje u Bradarcu kod Aleksinca. Snimanje metodom fluksgejt magnetometrije obavljeno je na površini od oko 2,5 ha (sl. 4).⁵ Preliminarni rezultati su ukazali na zbijeno naselje vinčasnke kulture sa spaljenim nadzemnim strukturama različitih dimenzija, jamama i obimnim rovovima.

Drugi deo projekta realizovan je u Sokobanjskoj kotlini, a treći u Niškoj kotlini. U Sokobanjskoj kotlini su locirana 32 nalazišta, a u Niškoj kotlini 12, te su ukupno evidentirane 44 lokacije koja se mogu smatrati arheološkim lokalitetima. Snimljen je veliki broj terenskih fotografija, od kojih je 112 uvršteno u dokumentaciju nalazišta na području opštine Sokobanje (sl. 5), odnosno 30 na prostoru opština grada Niša (sl. 6). U obe kotline ukupno je prikupljeno 1607 predmeta, od čega je za inventar izdvojen 201 predmet. Preovlađuju nalazi fragmentovanih posuda iz različitih perioda, dok su nalazi od kamena i kremenja sasvim slabo zastupljeni. Ti nalazi su fotografisani, tehnički ilustrovani, detaljno opisani i kulturno-hronološki opredeljeni. Pored toga, završen je rad na izradi dokumentacije iz kampanje 2016. godine, koja je realizovana u sklopu projekta *Arheološka prospekcija aleksinačke opštine*.

Prva kampanja projekta *Arheološka prospekcija donjeg toka Južne Morave* okonča-



Slika 4 – Geofizička snimanja na kasnoneolitskom lokalitetu Srednje polje u Bradarcu kod Aleksinca



Slika 5 – Lokalitet Gradište u selu Čitluk kod Sokobanje, pogled sa istoka



Slika 6 – Lokalitet Kovanluk u selu Malča kod Niša, pogled sa zapada

⁵ Istraživanja je obavio Patrik Mertl iz Majncja, a arheološki konsultant bio je Jugoslav Pendić. Korišćen je instrument *Sensys MX fluxgate system* sa pet kanala.

na je uspešno. Već su preliminarni rezultati ukazali na gusto naseljavanje kontakne zone aluvijalne ravnice Južne Morave, Moravice, Nišave i rečnih terasa, dok je potplaninsko i planinsko zaleđe bilo znatno ređe naseljeno. U pogledu hronologije nalazišta, kao lokalna specifičnost ističe se slaba zastupljenost nalazišta iz kasnog neolita u Sokobanjskoj kotlini. Najređi nalazi i lokaliteti u istraživanim kotlinama su iz bakarnog doba, dok su najzastupljeniji iz starijeg gvozdenog doba, antičkog i srednjovekovnog perioda.

Bibliografija:

Милановић, Милојевић 2013 – Д. Милановић, П. Милојевић, Каснонеолитски локалитети у Алексиначкој котлини: природна средина и економски потенцијали, *Етно-културолошки зборник XVII*, Сврљиг 2013, 73–82.

Милановић, Милојевић 2016 – Д. Милановић, П. Милојевић, Археолошка проспекција Алексиначке котлине – прелиминарни резултати, у: С. Рајић (ур.), *Алексинац и околина у прошлости – 500 година од првој писаној помени 1516–2016*, Алексинац 2016, 33–47.

Милојевић et al. 2016 – П. Милојевић, Д. Милановић, Т. Трајковић-Филиповић, Каснонеолитски локалитет Шетка–Утрине: природно-географска и културна карактеризација, *Караџић 7*, 2016, 26–65.

Милојевић, Милановић 2017 – П. Милојевић, Д. Милановић, Топографија праисторијских локалитета у Ражањској општини, у: Н. Васковић (ур.), *Кайија Поморавља у духовној историји српског народа*, Својново – Крушевац 2017, 9–24.